

DOI: 10.36719/AEM/2007-2019/49/70-72

Zümrüd Yaqub qızı Həsənova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

zumrud.hesenova24@gmail.com

İNKLÜZİV SİNİFDƏ TƏLİM PROSESİNİN TƏŞKİLİNDƏ MÜƏLLİMİN ROLU

Açar sözlər: inklüziv təhsil, müəllim fəaliyyəti, təlim prosesi, inklüziv sinif

Key words: inclusive education, teacher activity, learning process, inclusive class

Ключевые слова: инклюзивное образование, учительская деятельность, учебный процесс, инклюзивный класс

Daim inkişafda olan, suveren dövlətimiz hər zaman uşaqlara xüsusi qayğı və diqqətlə yanaşır. Belə ki, yeni inkişaf və müasir dövlət quruculuğunun geniş vüsət aldığı bir mərhələdə də əlilliyi olan uşaqlara daha keyfiyyətli reabilitasiya xidmətlərinin göstərilməsi dövlətimiz üçün prioritet məsələlərdən biridir. Bu sahə üzrə respublikamızda çox geniş, yeni layihələr hazırlanır və həyata keçirilir. Təhsilimizin bugünkü inkişaf sahələrindən biri də məhz, əlilliyi olan uşaqların təlim və tərbiyəsinin ictimailəşdirilməsidir.

Hazırkı dövrdə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq istiqamətində tədbirlər həyata keçirilir, inklüziv təhsil üzrə layihələr reallaşdırılır.

İnklüziv təhsilin əsas məqsədi əlilliyi olan uşaqların bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi, onların sosial mühitə inteqrasiyasına şərait yaratmaq, valideylərin maarifləndirilməsi və onlarla müvəkkillik sahəsində işin aparılmasına köməklik göstərmək və bu sahədə çalışan müəllimlərin metodik hazırlığının inkişaf etdirilməkdir.

İnklüziv təhsilin ən üstün cəhətlərindən biri də əlilliyi olan uşaqlarla əlilliyi olmayan uşaqların bir yerdə təhsil almasıdır. Bildiyimiz kimi bu çox çətin bir prosedir. Belə ki, burda müəllim həm pedaqoq, həm həkim, həm də psixoloq olmalıdır. Bütün bunları nəzərə alaraq deməliyik ki, bu sahə üzrə ali təhsil müəssisələrimizdə ixtisaslar açılmış və qabaqcıl təcrübə öyrənilərək tətbiq edilməkdədir.

İnklüziv təhsil əlilliyi olan uşaqlara cəmiyyətdəki yanaşılma tərzini də dəyişir. Yəni belə uşaqlardan qorxmaq, qaçmaq və onların halına acımaq kimi fikirləri cəmiyyətdən uzaqlaşdırır.

Bu sahədə respublikamızda müxtəlif yeni layihələr həyata keçirilir. Belə ki, Azərbaycan Hökuməti reabilitasiya xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə ixtisaslaşmış vətəndaş cəmiyyətinin resurslarından istifadə etməyə başlamışdır. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi ölkəmizin müxtəlif regionlarında əlilliyi olan uşaqlara reabilitasiya xidmətləri göstərən Uşaq İnkişaf Mərkəzləri ilə QHT-lər tərəfindən Əlilliyi Olan Uşaqlara İcma Əsaslı Reabilitasiya Xidmətlərinin Göstərilməsi adlı pilot layihələr həyata keçirilir.

Belə ki, təhsil sahəsində aparılan islahatlardan biri də inklüziv təhsildir. Dünya təcrübəsində inklüziv təhsil tibbi modeldən sosial modelə keçmişdir. Əlilliyin sosial modeli cəmiyyətdə mövcud olan və uşağa öz həyatını müəyyənləşdirməyə imkan verməyən, onu əlil edən maneələrə diqqət yetirir. Sosial model pozuntu və əlilliyi tamamilə fərqli anlayışlar kimi qəbul edir.

İnklüziv sinifdə işləyən müəllim bir sıra bacarıqlara yiyələnməlidirlər. Bu bacarıqları aşağıdakı kimi qruplaşdırıla bilərik:

1. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası;
2. Uşaqların təhsilə cəlb olunması;
3. Əqli inkişafın, qavrama bacarıqlarının qiymətləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi;
4. Kiçik və böyük motor bacarıqlarının qiymətləndirilməsi və onlar üzərində iş;
5. Sosial və özünəxidmət bacarıqlarının aşılınması;
6. Uşaq inkişafı sahəsində müxtəlif mövzulu təlimlərin keçirilməsi;
7. Uşağın və ailənin psixoloji problemlərinin araşdırılması, konsultasiya xidmətlərinin verilməsi;
8. Ünsiyyət və nitq bacarıqlarının qiymətləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi;
9. Ailələrə sosial xidmətin göstərilməsi, ailələrin maarifləndirilməsi.

Dərsdə müəllim konkret mövzu ilə əlaqədar faktları elə qruplaşdırmalı, elə müqayisə və şərh etməlidir ki, hər bir şagird müəyyən qanunauyğunluqları və ideyaları mənimsəmək üçün zəruri olan düzgün mülahizə və nəticələri əldə etsin.

Müəllim dərsi düzgün idarə etməklə, şagirdlərin maraq və arzularını nəzərə almaqla, onların diqqətini tədqiqat sualına cəlb edə bilməklə, həmçinin öyrənməyə istiqamətləndirməklə şagirdlərin təfəkkürünü inkişaf etdirə və təlim fəallığını artırma bilər. Təlimin nəzəri səviyyəsinin yüksəldilməsi, nəzəri bilikləri tətbiq edə

bilmək bacarığının formalaşdırılması, kiçik yaşlı məktəblilərin təlim fəallığının artırılmasının əsas istiqamətlərindən biridir.

İnklüziv sinifdə müəllim əməkdaşlıq mühiti yaratmaqla aşağıdakı üstünlükləri əldə edirlər:

1. Müəllim dərstdə əməkdaşlıq mühit yaratmaqla şagirdlərdə yaranan psixoloji vəziyyətlərin qarşısını ala bilir.

2. Əlilliyi olan uşaqların qayğıya, səmimiyyətə, özünə inama daha çox ehtiyacı olduğundan, hər bir şagird şəxsiyyətinə hörmətlə yanaşıldığını, müəllim tərəfindən qiymətləndirildiyini, ona böyük qayğı göstərildiyini duyarsa, dərstdə yüksək həvəslə iştirak edir.

3. Müəllim özünü şagirdə bərabər hüquqlu şəxs kimi göstərərək onlarda yeni müsbət keyfiyyətlərin formalaşmasına şərait yaratmış olur. Bu zaman şagird çəkinmədən öz fikrini çatdırır, sərbəst sual verir, yoldaşlarının cavabı ilə razılaşar və ya razılaşmaya da bilir.

4. Bildiyimiz kimi, məktəbin məqsədlərindən biri də şagirdlərin fiziki, psixi, sosial inkişafına kömək etməkdir. Əməkdaşlıq əsas götürülən təlim prosesində şagirdlərin öyrənmələri ilə yanaşı, onların hərtərəfli inkişafına müsbət təsir göstərilir. Yəni, müəllim uşaqların psixi, fiziki inkişafına düzgün təsir göstərməklə yanaşı, sosial inkişafına da imkan yaratmış olur. Biliklərə sərbəst yiyələnmək, qazandığı bilikləri yoldaşlarına öyrətmək, yoldaşlarının fikrinə hörmətlə yanaşmaq və s. bu kimi yaradılan təlim şəraiti uşağın sosial inkişafını artırır.

5. Şagirdlərdə digər yoldaşlarının da öyrənməsində məsuliyyət hissi formalaşdırır.

6. Müəllim şagirdlərin inkişafına təkan verdiyi kimi, şagirdlərdə müəllim fəaliyyətini nizamlayır.

İnklüziv sinifdə dərs deyəcək müəllimin səriştələliyi aşağıdakıları əhatə edir. Məsələn, inklüziv təhsilin fəlsəfəsini anlamaq, şagirdlərin şəxsi və yaş inkişafının qanunauyğunluqlarını, xüsusiyyətlərini bilmək, inklüziv təlimin təşkilinin optimal üsullarını seçmək, inklüziv sinifdə təlim prosesini layihələndirmək, pedaqoji ünsiyyətin bütün subyektləri arasında uşaqlara münasibətdə dəyərlərə əsaslanmış müxtəlif üsulların tətbiqi, inklüziv təlimin əhatə dairəsində korreksiyaedici-inkişafetdirici mühitin yaradılması və resurslardan bütün uşaqların inkişafı üçün istifadə etmək, inklüziv təhsillə bağlı peşəkar özünütəkmilləşdirməsini təmin etmək. Müəllimin səriştələliyi onun xarakterində özünü göstərir.

İnklüziv sinifdə müəllimin bir sıra vəzifələrə əməl etməsi işini daha da yüngülləşdirmiş olacaq.

1. Uşaqları cəmiyyətə bərabərhüquqlu şəxs kimi hazırlamaq;

2. Inklüziv təhsilə cəlb olunmuş şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini bilmək;

3. Inklüziv təhsillə bağlı nəzəri və praktik biliklərə malik olmaq;

4. Uşaq ailə dəstək planının hazırlanmasında iştirak etmək;

5. Dərstdə differensial təlimi təşkil etmək;

6. Uşaqların daha çox maraq göstərdiyi fənlərlə əlaqəsini təmin etmək; 7. müəssisədə təhsil alan hər bir şagirdin uğurları ilə bağlı müşahidələr aparmaq;

7. Uşaqların təlim nəticələrinin diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirilməsini aparmaq;

8. Hər yarımilin sonunda məktəb rəhbərliyi qarşısında hesabat vermək;

9. Inklüziv təhsilə cəlb olunan şagird haqqında bütün məlumatların məxfiliyini qorumaq;

10. Şagirdin fərdi və qrup fəaliyyətlərinə cəlb olunmasına kömək etmək;

11. Məktəb psixoloqu ilə əməkdaşlıq etmək;

12. Valideynləri uşağın inkişaf dinamikası barədə müntəzəm məlumatlandırmaq;

Ümumiyyətlə, inklüziv siniflərin əsasını heç kəsin kənarlaşdırılmadığı və hər kəsin fərdi qabiliyyət və ehtiyacları ilə birgə qəbul edildiyi kollektivə olan münasibət təşkil edir. Qabiliyyət və ehtiyaclardan asılı olmayaraq, şagirdlərin hamısı eyni qaydada sinif kollektivinin üzvü sayılır.

Şagirdlər dərslərin və məktəb fəaliyyətlərinin məqsədlərini başa düşdükdə daha çox motivasiya olurlar. Uşaqların gündəlik həyatları ilə bağlı nəyi və necə öyrənməni əlaqələndirmək mütləqdir. Bu yalnız müəllimlər şagirdləri ilə əlaqə qurarsa, onlar üçün nəyin mühüm olduğunu və uşaqların bir-biri və həmçinin müəllimi ilə mübadilə etməsi üçün təhlükəsiz hiss edəcəyi rahat bir atmosfer yaranarsa mümkün ola bilər.

Belə ki, inklüziv sinifdə dərs keçən müəllim bilməlidir ki, bütün uşaqlar müxtəlif yollarla, müxtəlif anlarda öyrənirlər. Məsələn, şifahi, məntiqi, vizual, bədən, musiqi, şəxsiyyətlərarası və şəxsiyyətdaxili.

İnklüziv siniflərdə müəllimin uşağın inkişafına əsas xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Faydalı təlim imkanları.

2. Bütün uşaqların fərqli yollarla öyrəndiklərini bilmək və müvafiq olaraq tədris üslubunun ona uyğunlaşdırılması.

3. Birgə öyrənmə.

4. Təlim məkanlarının cəlbədiçisi və hər kəs üçün əlçatan olması.

5. Formativ qiymətləndirmədən istifadə.

Problemın aktualığı: inklüziv sinifdə təlim prosesinin təşkili məsələsi dövlətin təhsil sistemi qarşısında qoyduğu prioritet məsələlərdəndir.

Problemın elmi yeniliyi: məqalədə inklüziv sinifdə təlim prosesinin təşkilində müəllimin rolunun imkan və yolları araşdırılaraq təsnif edilmişdir.

Problemın praktik əhəmiyyəti: məqalədən inklüziv sinifdə təlim prosesinin təşkilində müəllimin rolu mövzusunda mühazirə, məqalə, tezis və elmi işlərin hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat:

1. <http://castprofessionallearning.org/project/top-5-udl-tips-for-learning-environments/> (Son giriş tarixi 13/11/18): CAST Peşəkar Təlimi, 2018.

2. Inklüziv təhsil müəlliminin təlimi. Proqram 4 - Dərslərin hazırlanması." Aşağıdakı linkdən götürülmüşdür: <https://www.eenet.org.uk/the-10-videos-and-manuals/> (Son giriş tarixi tarixi 13/11/18): EENET, 2017.

3. Müxtəlifliyin əhatə edilməsi: Inklüziv mühiti dəstəkləyən mühitin yaradılması üçün vasitələr toplusu" Banqkok: UNESCO, 2004.

The role of the educator in the organization of the inclusive classroom teaching process

Summary

One of the main benefits of inclusive education is the fact of children and children with disabilities have an education together. Inclusive education is also changing the way society approaches children with disabilities. At present, activities are underway to cooperate with international organizations, and projects on inclusive education is being implemented. A teacher who works in an inclusive classroom must acquire a range of skills. Thus, an inclusive classroom teacher should know that all children learn in different ways and at different times. For example, verbal, logical, visual, body, music, interpersonal and mutual personal. Generally, the core of inclusive classes are the attitude towards the collective, where no one is excluded and everyone is accepted along with their individual abilities and needs.

Роль педагога в организации инклюзивного учебного процесса

Резюме

Одним из основных преимуществ инклюзивного образования является тот факт, что дети и дети-инвалиды получают образование вместе. Инклюзивное образование также меняет подход общества к детям с ограниченными возможностями. В настоящее время ведется работа по сотрудничеству с международными организациями, а также реализуются проекты по инклюзивному образованию. Учитель, который работает в инклюзивном классе, должен приобрести целый ряд навыков. Таким образом, инклюзивный учитель в классе должен знать, что все дети учатся по-разному и в разное время. Например, словесный, логический, визуальный, телесный, музыкальный, межличностный и взаимно личностный. Как правило, ядром инклюзивных классов является отношение к коллективу, где никто не исключается, и каждый принимается вместе со своими индивидуальными способностями и потребностями.

Rəyçi: f.f.d.T.Ağayeva